

Van Den Herd

tijdschrift

van de

HEEMKUNDEKRING DE HEERLIJKHEID OIRSCHOT

=====
Jaargang 16 nummer 2 - juli 2009
=====

Redactie: Clari van Esch-van Hout

Straten 16
tel. 575260

Hanneke v.d.Bogaart-Vugts

Molenstraat 12
tel. 572221

Ans Verhouden - Vermeulen

Snellaertsstraat 16
tel. 572303

THEMANUMMER

DE OIRSCHOTSE MARKT

Oirschots gedicht door Toke van de Ven-Lommers

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Want eigenlijk is die een beetje apart
Bezie de kastanjes, zo mooi in een rij
Zijn niet weg te denken, ze horen er bij.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Zij ligt, zo te zeggen, ons na aan het hart
Want kijk eens die dorpspomp, die is origineel
Ze vormt met de markt wel een prachtig geheel.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Sinds jaren geen zand maar met keitjes verhard
Voor marktdag of kermis of evenement
Dat Oirschot des zomers herhaaldelijk kent.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Ze vormt met de kerk wel het Oirschotse hart
De markt, kerk en toren met kruis en de haan
Een beeld dat ons nooit uit gedachten zal gaan.

Oirschot, Sint Jan, 1988.

Uit Campinia, 18e jaargang, nr. 70, pag. 143

VAN EN OP DE MÈRT

Eigenlijk zou hier moeten staan: Van en op de **markt**, maar voor ons Oirschottenaren klinkt dat niet vertrouwd. Heeft men in sommige gemeenten een markt of een marktplein; wij hebben de mèrt als middel-punt van ons dorp. Daarom hou ik het in dit artikel bij die aanduiding.

Hoe de mèrt ontstaan is, kun je lezen in Oog op Oirschot, in een artikel geschreven door J. Leyten. Maar voor degene die niet in het bezit zijn van dit boek even in het kort.

De mèrt is niet ontstaan, door de St. Petruskerk – zoals men misschien zou verwachten – op een groot open terrein te bouwen en daarbij een grote ruimte rond de kerk open te laten voor wat nu de mèrt is. Integendeel; die open ruimte is ontstaan doordat er later huizen afgebrand (en niet meer opgebouwd) en afgebroken zijn. Op de tekening – gemaakt door archiefmedewerker J. Suijkerbuijk – kun je zien dat de Rijkessluisstraat, voorbij het toenmalige Vrijthof, als het ware doorliep tot de Koestraat met aan beide zijden huizen.

Achter de huizen in die straat hebben vermoedelijk nog diepe tuinen gelegen, zodat er weinig ruimte overbleef tussen de kerk en de eigen-dommen van particulieren. Maar bij een grote brand van 1566 gingen de woningen aan de noordkant van die straat verloren. De schrik moet onze voorouders om het hart zijn geslagen bij het idee aan welk gevaar onze kerk ontsnapt was. Daarom werden de afgebrande huizen in ieder geval niet meer opgebouwd. Na een volgende grote brand in de omgeving (1623) besloot men voor de zekerheid de resterende huizen aan de westzijde van de kerk af te breken en zo ontstond aan de west- en de zuidzijde van de kerk een grote vrije ruimte: de mèrt.

Dat de mèrt door de eeuwen heen op een hoger peil is komen liggen, kun je onder andere merken aan de raadselder in het oude raadhuis, wat eigenlijk geen kelder is, maar de vloer ligt op het niveau waar

eertijds het raadhuis op gebouwd is. Ongeveer op het niveau van die kelder moet eeuwen geleden ook de mèrt gelegen hebben. In de loop der tijden kwamen er echter meermalen klachten bij ons dorpsbestuur binnen dat het water niet weg liep van de mèrt, omdat de bodem naar het midden toe afliep. Op z'n Oirschots; er zat ene 'zonk' in de mèrt. Begrijpelijk, want de straten rondom werden regelmatig opgemaakt, (opgehoogd) en de kerk zal ook wel iets hoger hebben gestaan dan haar omgeving. Oplossing was om de mèrt ook op te hogen, zodat het water naar de straat toe kon weglopen.

In 1746 lag daar ter plaatse tot afwatering al een riool komende uit de Koestraat *'lopende ten suyden van het martveld tot de riool bij quesel de Roy'*. (quesel was nog geen scheldwoord maar een ongetrouwde vrouw) Ik heb zo'n vermoeden dat dit een open riool was. Zelfs in 1859 wou men nog een onoverdekte goot leggen aan de westkant van de mèrt, ook tot afwatering. Maar daartegen kwam raadslid dokter Guljé in het geweer. Vanzelfsprekend, als dokter zag hij de gevaren voor de volksgezondheid door een open afvoergoot. Ondanks alle maatregelen bleef het tobben met de mèrt.

In 1914 klaagde raadslid Nuyens nog over de slechte toestand ervan, tegenover Mercx. Bij regenval veranderde het daar in een ware modderpoel, zodat kraamhouders met hun voeten in het water stonden. De oplossing was toen niet meer: ophoging of open afvoergoot, maar een ondergrondse riolering.

Riolering heeft ook alles te maken met de hygiëne in ons milieu. Daar hadden onze voorouders in de 18de en 19de eeuw een andere kijk op dan wij. Maken wij ons tegenwoordig druk om hondenpoep, bestuurders van toen hadden wel iets anders aan hun hoofd; pardon aan hun schoenen of klompen. Dat kun je bijvoorbeeld opmaken uit een bekendmaking uit 1759 *'dat niemand zijn gevoeg mag doen en zo laten liggen langs de gemene wegen, straten of paden op de ronde linden en zgn. boterlinde op de mèrt'*. Dat gevoeg doen was blijkbaar nog niet zo erg, maar het gevoeg *'moet aanstonds met aarde bedekt worden'*. De boete bij overtreding was niet mis voor die tijd, namelijk f3, -.

En wat te denken van het besluit in juni 1774 om een publicatie uit te laten gaan waarbij Oirschottenaren zouden worden aangezegd om *hunne mest- asch- en stronthopen rondom de O.L.Vrouwekerk, maar ook rondom de muur van de kerk(hof) van de St. Pieter binnen 3 dagen te ruijmen en te amoveren*. Bij nalatigheid zou alles ten behoeve van de armen verkocht worden. Dat was duidelijk voor de tijd van het mestoverschot, de tijd dat dat materiaal nog zeer gewild was. Wat zouden veel mensen tegenwoordig blij zijn met de verkoop van hun mest- as- en stronthopen.

In september 1889 besloot de raad verlof te geven aan het R.K.kerkbestuur – tot wederopzeggens toe – privaten te plaatsen op perceel F no 448. Waren dit misschien de urinoirs, oftewel pisbakken waar jaren lang een (vies) luchtje aan gezeten heeft. Volgens ervaringsdeskundigen moeten het er twee zijn geweest; één op de mèrt iets rechts van de hoofdingang van de kerk en de andere - wat ik nog weet – bij De Beurs voor de deur. Volgens uitbaatster van De Beurs, Ria, waren ze in 1948, toen de familie in Oirschot kwam wonen, nog van ijzer, maar later is de ‘pisbak’ voor hun deur vervangen door eentje van beton. Van welk materiaal en model ook, volgens Ria stonk hij ontzettend, waarover haar vader meermalen zijn beklag deed. Wanneer die onwelriekende bouwsels afgebroken zijn is me ontgaan.

Misschien met het verharderen van de mèrt???

Putten en pompen

Het zal bij de meeste lezers wel bekend zijn dat er van oudsher waterputten en pompen op de mèrt hebben gestaan. Dit voor algemeen gebruik. Ook op een tekening van begin 17e eeuw staan waterputten. Uit onze dorpsarchieven kun je opmaken dat die waterbronnen ook bronnen waren van voortdurende zorg voor onze bestuurders in de tijd dat goed drinkwater kostbaar was, waar men zuinig op moest zijn. In verslagen van ons dorpsbestuur kun je lezen dat er regelmatig klachten waren dat er troep in de putten werd gegooid of water werd verknoeid door onnodig te pompen. Ook toen

zal men al ‘hangjongeren’ gehad hebben en misschien zijn de pompen en putten de vroegste hangplekken geweest waar de jeugd baldadigheid uithaalde.

Zo was er bijvoorbeeld in september 1750 op een putmik op de *mèrt een infaam geschrift genageld, waarin vermeld werd dat Catharins Heijligers (dienstmeid en inwonend bij de Heer van Oirschot) in de kraam zou zijn geweest van een kind, waardoor haar eer ten allerhoogste gekrenkt was. Zo 'n euvel was ten allerhoogste strafbaar.* Daarom werd er door den drossaard en scheepenen een premie van f25,- beloofd aan degene die de dader, die dat bericht aan de putmik had genageld, wist aan te wijzen. Om eerder resultaat te hebben, beloofde men dat de naam van de aanbrenger geheim gehouden zou worden. Verder mocht men Catharina geen verwijten maken over dat geval. Deed men dit toch, zou daar een boete opvolgen van f6,-. Bij een 2de keer een dubbele boete en bij een 3de keer zou de schuldige strafrechtelijk worden vervolgd. Ik heb de neiging om te geloven dat dit alles meer was om de Heer van Oirschot te bescher-men dan Catharina.

Die pompen en putten versleten natuurlijk regelmatig door het intensief gebruik. Ze moesten dan hersteld of vervangen worden. Van lieverlee ging men van putten over op pompen (dat was natuurlijk hygiënischer) en van houten pompen op stenen.

Bomen

Weer terugkijkend naar de oude tekening van de *mèrt* zien we op de voorgrond enkel de beroemde ‘ronde lindjes’ staan en enkele anderen, terwijl in mijn jeugd de *mèrt* ruim beplant was met bomen.

De eerste gegevens (vanaf 1700) die ik over bomen gevonden heb, komen uit de gemeenteverslagen van april 1880. Toen deed de voorzitter, burgemeester Van Baar, het voorstel om bomen op de *mèrt* te planten, welk voorstel werd aangenomen met negen van de tien stemmen. Alleen lid Guljé stemde tegen. Misschien begrijpelijk;

hij woonde destijds in de Wildeman aan de mèrt en heeft waarschijnlijk aan belemmering van zijn uitzicht gedacht. Nu rees de vraag: “Welke bomen”? Daarbij staakten de stemmen want de helft van de vergadering dacht aan lindebomen en de andere helft aan kastanjabomen.

Pauze.

Na de hervatting van de vergadering nam de voorzitter een wijs besluit. Hij stelde voor kastanje- en lindebomen te planten. Dit werd aangenomen met zeven tegen twee stemmen. Guljé wenste niet meer mee te stemmen.

Vermoedelijk werden die bomen, verspreid over de mèrt, geplant, behalve aan de zuidrand, want in 1896 stelt de burgemeester voor in de vergadering van B en W ook die zuidzijde van de mèrt te beplanten. Toen was Van Heumen tegen. Die woonde op de plek van de tegenwoordige ABN-AMRO bank. Hij vond dat er al genoeg bomen stonden. Ik vermoed dat de raad het toch met het voorstel eens was, want er staan nog steeds bomen aan de zuidrand.

Tien jaar later, in december 1906, vroeg lid Somers in de gemeenteraad om de linden tussen de kastanjabomen op de mèrt te laten rooien, zodat de laatstgenoemden zich beter zouden kunnen ontwikkelen. Na enige beraadslaging – zo staat er in het verslag – werd besloten de linden staande in de rij van Van Heumen tot Mercx te rooien en de rest te laten staan. En zo geschiedde. In 1907 kwam nog het besluit om lindebomen van de mèrt te verkopen. Of dit de genoemde bomen van 1906 waren, of weer anderen, is mij niet bekend.

Ook of er nadien nog meer lindebomen zijn verdwenen, zover ben ik niet gekomen met mijn onderzoek.

Pas in februari 1958 gingen er verschillende kastanjabomen – maar nu onder en na protesten van menige Oirschottenaar - voor de bijl. Volgens deskundigen was die kap echter goed te praten, omdat de bomen ‘oud en versleten’ waren. Alleen aan de binnenring van de mèrt werden nieuwe lindeboompjes geplant.

Een ‘boomsoort’ die ook een plaats gehad heeft op de mèrt, ben ik hierboven vergeten te noemen. Dat was de schutsboom van het jongens-gilde St. Pieter. Eertijds had die schutsboom ergens op de hei gestaan, maar rond 1800 stond hij op de mèrt. Dat vond men in 1803 – mogelijk waren ze aan een nieuwe schutsboom toe – toch wel link. Hij diende weer te verhuizen naar de hei en de guld kreeg toestemming om een nieuwe schutsboom te kappen. Daarop diende in mei 1804 L.Sweerts de Landas een verzoek in bij het dorpsbestuur om hem op een afgelegener plaats op de mèrt op te richten. Ik veronderstel dat een verzoek van zo’n familie – ondanks het feit dat het ‘heerlijke’ systeem afgeschaft was – nog wel gewicht in de schaal legde. Dus werd er na enige adviezen (in 1804) toegestaan de boom te verplaatsen naar de zuid- westzijde van de ronde lindeboom op de Mèrt. Ik ga er vanuit dat met die ronde lindeboom – omdat alle lindebomen rond zijn - **de** lindeboompjes bedoeld zijn. De jeugdige leden van de guld kregen wel enkele voorwaarden mee: Zij mochten alleen schieten onder voorwaarde dat zij nimmer met scherpe of verzwarende pijlen schoten en zij moesten ophouden wanneer er karren of rijtuigen passeerden. In dat geval mochten zij ook niet de trom roeren noch het vaandel zwaaien. Boete bij overtreding f 3,-. Je kunt met je klompen aanvoelen dat de jeugd zich daar niet stipt aan zou houden. Zodoende kwam in mei 1807 al de verordening de schutsboom vóór 15 augustus te verplaatsen. Het was toch te gevaarlijk gebleken.

Kermis en markten

Natuurlijk is de mèrt **de** plaats om markt te houden. Alleen het woord zegt het al.

Ook over het ontstaan en de samenhang van kerkmissen, kermis en jaarmarkten verwijs ik de lezer naar een artikel in Oog op Oirschot. Wanneer die drie evenementen een afzonderlijk leven zijn gaan leiden, is nog in de nevelen van de Oirschotse geschiedenis gehuld. Duidelijk is dat de jaarmarkten zich in de loop van de 19de en 20 eeuw vermeerderden tot zo’n aantal dat je praktisch van maandmarkt

kunt spreken. Een maand-markt waar toen nog wel – in tegenstelling met de maandmarkten uit mijn jeugd - vee, zoals biggen, kalveren, koeien, paarden enz verhandeld werden. Echter naast die jaarmarkten heeft Oirschot tijden lang een wekelijkse botermarkt gehad. En een zeer bekende zelfs, waar mensen uit de omliggende dorpen op afkwamen. Ouderen kennen nog **de Boterpad**, waarover het volk, komende vanuit de richting Wintelre, dwars door de hei de weg naar de Oirschotse botermarkt wist te vinden. Het eerste gegeven na 1700 vermeldt dat gepubliceerd zal worden dat de botermarkt zaterdags gehouden moet worden en gedaan zijn. Van 1759 vind ik een aantekening dat er geen boter meer opgekocht mocht worden bij particulieren, maar dat die gekocht en verkocht moest worden op de botermarkt en die was voortaan 's zaterdags voor de middag. In de zomer van 8 tot 11 uur en in de winter van 9 tot 12. In die eeuw vormde er zich een Joodse gemeenschap in Oirschot. Die gemeenschap diende in 1803 een verzoek in om die botermarkt te verzetten naar een andere dag. Dit in verband met hun sabbatdag. Maar hun verzoek werd van de hand gewezen. In 1809 echter bracht Lodewijk Napoleon met zijn gevolg, op zijn reis door Brabant, ook een bezoek aan Oirschot. Het kwam hem ter ore dat Oirschot zijn zaterdagse markt niet verzet had, waarvoor de Israëliësche gemeenschap een verzoek had ingediend en wat in vele gemeenten wel gebeurd was. Per brief kwam er daarop, na zijn bezoek, een verordening dat Schout Lemmens als strafmaatregel tijdelijk geschorst werd. Dat hielp, want al snel werd er van de pui van het raadhuis afgekondigd dat de botermarkt voortaan op vrijdag gehouden zou worden. Verder ben ik in de gemeentenotulen geen berichten meer over de botermarkt tegengekomen. Nog een herinnering: in 1978 werd de Oirschotse maandmarkt op een feestelijke manier om gezet in een weekmarkt.

Kermis

Als er een dorpsfeest is dat thuis hoort op de mèrt is het wel de jaarlijkse kermis.

Dat er vanaf halverwege de 17de en in de 18de eeuw, toen de ‘ware’ gereformeerde godsdienst tot staatsgodsdienst was verheven, bij ons uitbundig kermis is gevierd, kan ik me bijna niet voorstellen. De festiviteiten van de gilden werden door de autoriteiten al met argwaan gevolgd en soms verboden, dan moet men alleen al van het woord kermis gegruwd hebben. Ook koning Willem I en zijn regering moeten niet erg gecharmeerd zijn geweest van dit vermaak. In september 1834 had Oirschot een vergunning aangevraagd bij de provincie voor het houden van een kermis. De gouverneur van de provincie liet echter weten dat hij geen termen aanwezig achtte om voor Oirschot een uitzondering te maken op het bestaande algemene verbod voor het houden van een kermis. Of dat algemene verbod iets te maken had met de spanningen na de Belgische opstand of dat het verbod al langer bestond, is me niet bekend. Later in de 19de eeuw werd de kermis wel weer gevierd, behalve in 1866 vanwege een cholera epidemie. Het jaar daarop – nog in september - kwam er een voorstel van het ministerie Binnenlandse Zaken om de kermis weer te schorsen. Na een geheime vergadering van Oirschots vroede vaders op 20 september werd besloten het evenement toch door te laten gaan. Ook 1892 was een jaar dat de kermis niet doorging wegens een epidemie en tijdens de Eerste Wereldoorlog was de nabijheid van een veldleger de oorzaak dat ons dorp verstoken bleef van haar kermis.

Van de kermissen uit de 20ste eeuw zijn verschillende gegevens bewaard gebleven. Zo zijn er lijsten met namen van kermisexploitanten met hun attracties. Daarin valt op dat veel exploitanten uit Bergen op Zoom kwamen. Ook kun je lezen dat J.Hoefnagels uit Helmond in 1914 al hier op de kermis stond met zijn luchtschommels en zijn draaimolen. Ook dat hij bekende niet te kunnen schrijven.

Verder zitten er brieven tussen met protesten, klachten en verzoeken om verandering van de bestaande regels.

Enkele voorbeelden:

- In 1904 diende cafébaas Somers een verzoek in om de kermis te vervroegen, vooral met het oog op de dikwijls gure herfstdagen. Dat dit niet ingewilligd is, weten we.

- In 1912 wilde de gemeente de kermis met twee dagen verkorten. Toen kwam er een protestbrief op het gemeentehuis van A. van Baar, namens vele inwoners, maar vooral namens verenigingen en gildens omdat zij hun feesten op de kermisdagen hadden afgestemd.

- In 1924 klaagde J. van Beers namens de Boerenbond dat met de kermisdagen Oirschot meer en meer overstromd werd ‘met een klasse van volk van het minste allooi alsmede van een bende schooiersvolk’. Ook over de danstenten deed hij zijn beklag omdat die vooral geëxploiteerd en bezocht werden door het lichte soort volk. En of de gemeente daar iets aan wilde doen.

- In 1925 vroegen enkele cafébazen een vergunning voor het maken van dansmuziek. Die kregen natuurlijk de bekende nul op het rekest.

- Als laatste een lijst van enkele bijzondere attracties uit de twintiger jaren van de vorige eeuw. Bij sommigen kan ik me niks voorstellen: aeroplane, parachutecarroussel, pariorama, schouwburgtent, visuurkraam, touwtjetrok, hoepla, slagmachien (ik vermoed dat dat de Kop van Jut is), hypodrome, phototent (in 1926 voor het eerst) automobiëlaroussel, spijkersport, vliegende bommensport, lijntrek en fotografiesalon.

Zoek maar uit waar je je kermisgeld aan zou willen besteden.

Intrigeert mij nog een notitie van augustus 1908: Er wordt een voorstel gedaan om de lantaarn bij de Zwaan te verplaatsen naar

waar die grote kei ligt. ??????

Wie weet wat en waar?

Cl. van Esch- van Hout

Inform: Oirschotse resolutieboeken

Oirschotse gemeentenotulen

Losse Oirschotse archieven

**Allerheiligen,
Allerzielen,
Sint Hubert
Oirskot mèrt.**

Dit bekende rijmpje gebruik ik om aan te duiden waarover de vertelling ditmaal zal gaan: de Mèrt, maar dan als plaats, als het sociale middelpunt van Oirschot. Dit omdat de redactie dit onderwerp gekozen heeft voor een themanummer.

Nu schrijf ik graag over Oirschotse onderwerpen, voor zover ik genoeg gegevens heb, maar ik ben niet van alle markten thuis. Dat denkt men wel eens. Over ons publieke plein met zijn St. Petrus-Banden-kerk als overkoepelende gratie van het geheel, zijn fenomenale achtergronden, zijn schitterende panden en de kastanjes (nu ik dit schrijf zijn ‘de kaarsjes’ in aantocht), daarover hoop ik iets aparts, iets buitenissigs te brengen. Ik laat aan anderen (hoeveel zouden er meedoen? Ik zet er geen geld op in!) de vanzelfsprekende toestanden over, d.w.z. de marktdagen, kermissen, gildengebeurtenissen, culturele uitvoeringen, ijspret enz. enz. Ik zal trachten een andere weg te bewandelen, als het kan over zaken die minder of onbekend zijn.

Laat ik eerst de mèrt geografisch bekijken. Nu bedoel ik niet de juiste lengte- en breedtegegevens. Die zijn te moeilijk uit te drukken, meetkundig gezien, vanwege de wel erg uiteenlopende afmetingen. Daar waag ik me niet aan.

Ik wil aantippen, slechts terloops, dat vroeger op onze huidige mèrt huizingen, al of niet met tapperijen en herbergen, stonden. Toen zal de mèrtdag op de onbebouwde Vrijthof plaats hebben gehad. Logement ‘De Zwaan’ en het aanpalende stond er toen namelijk niet. Dat is pas later gekomen. Maar ik ga hierover niet verder. Feit is dat onze huidige mèrt wat vorm betreft ontstaan is nadat felle branden de behuizingen en alle gribus vernield hadden. Het fijne ervan kunt ge lezen in het alom bekende ‘Oog op Oirschot’.

Ik wil eerst wijzen op de toegangen, de loop der wegen die op de mèrt uitkomen. Dat vind ik frappant: het is een schitterend voorbeeld

van ruimtelijke indeling. Vooral de Nieuwstraat en de Koestraat komen op verrassende wijze op de mèrt uit. Niet rechtaan op het vlak van de mèrt, nee met een sierlijke, korte bocht sluiten deze straten aan op de weg die rondom het plein loopt. Het zijn buigingen in deze twee wegen, die pas bij de laatste meters aansluiten. Ik vind het prachtig en bezienswaardig en het geeft een onverhoeds effect. De doorkijkjes die zo ontstaan, zowel vanaf de mèrt als vanuit de straten, zijn zeker voor vreemdelingen zo onverwachts dat het een lust is dit goed te bekijken. Zou dit ontstaan zijn door rekenfouten bij de opzet of door snaakse lieden die het schone ervan inzagen? Soms wordt gewezen op de verdediging tegen vreemde legers, vagebonden of een bende booswichten. Men zou niet in rechte lijn vijanden op de mèrt kunnen beschieten. Het zou kunnen, maar zo'n bastion is ons dorp in de loop der tijden toch ook weer niet geweest. Vermeld zij verder dat de Rijksluisstraat ook niet recht op de mèrt uitkomt, maar daar is het bij de aansluiting op de mèrt een geleidelijke voortgang van het keienpatroon. Geen mooie in- of uitkijkjes dus, maar wel het vermelden waard.

Ik ga nu figuurlijk een zijweggetje in: ik wil het hebben over de manier waarop onze mèrt verdeeld was in verband met buurtschappen. Dat liep heel eigenaardig, in mijn ogen zat er geen logica in. Ik duid alleen aan hoever buurtschap 'de Hei' reikte. Geleest het goed: het buurtschap heette 'de Hei'! Je moet het kanaal wegdenken. De verschillende wegen en steegjes (bijvoorbeeld Heistraat, Molenstraat, Kanaalstraat enz.) liepen dóór en hadden trouwens geen officiële namen. Ik spreek van ongeveer 1900-1920. Héél de hei behoorde tot ons buurtschap 'de Hei' (ik ben geboren op wat nu Slingerbos heet); alleen aan de westkant begon 'Heuvel' en 't Dun' en deze twee en hun omgeving hoorden dus niet bij ons buurtschap. De scheiding (maar er was geen echt onderscheid, zeker geen officiële afpaling) liep ongeveer langs de Theetuin, toen eigendom van Toon Somers en in gebruik voor verpozende cliëntèle van zijn hotel De Zwaan. Waar nu fa. v.d.Looij is, was het geen Hei, maar Heuvel en Dun. In het oosten liep de Hei tot aan de grens met

Eindhoven. Sjors van Vugt is lange tijd de uiterste toenmalige bewoner geweest van de Hei (Eindhovensedijk 35 nu, er was nog geen Legerplaats). De huidige Molenstraat, met Vrijthof en Standaardplein, behoorde helemaal bij buurtschap de Hei. Ik kom nu terug op de mèrt, waarover het verhaal eigenlijk begonnen is. Aan de zuidkant behoorde dus alles tot de Hei, d.w.z. tot en met Geerlings (de Bazar). Wat thans ABN-bank is (vroeger Tinus Megens) behoorde tot de Koestraat wat buurt betrof.

Gaan we de Rijksluisstraat in aan de zuidkant, daar liep de Hei tot en met bakker Jos Smits (ik denk nr. 11). Op nr. 13 woonde o.a. Anna Donkers met haar drogisterij (nu Pierre Latour-Heijne). Anna behoorde niet tot de Hei. Daartegenover aan de noordkant was de Hei vanaf Bertje Smetsers (Hoeden en Petten) t/m café Sjors Willems de oude. Daar tapt nu in Rs 12 'het Dorpscafé' het schuimend bier. Kiske en Drika van Vugt-Smetsers waren dus geen mensen van de Hei.

Je zou denken dat de Schoolstraat de scheiding geweest zou zijn, maar niets daarvan. Verder liep de Hei tot en met de Beurs annex zalen (toentertijd garage voor lijndienst 'de Vitesse', waar de bekende J.C.C. van Bree chauffeur was op de omnibus). Op de hoek met de Dekanijstraat woonde en werkte in mijn jonge jaren kapper De Beer. Zijn adres was (evenals van café de Beurs) St.

Odulphusstraat, maar de kapper en zijn huisgenoten hadden niet het voorrecht zich 'Heikneuter' te mogen noemen! (Tussen haakjes: De Beer was als fanatiek wielersportman licentiehouders van de Wielerbond. Zonder hem geen cours!)

Nog moet ik vernoemen de westkant van de mèrt; die behoorde niet tot de Hei, mogelijk tot buurt de Nieuwstraat, dat weet ik niet. Ge ziet: een ingewikkelde situatie. Zo is het nu vastgelegd, alhoewel het slechts zijdelings met de mèrt te maken heeft.

Vermeld zij nog dat bij de vijftigjarige bruiloft van Jèntje en Nolda van Esch-Willems in 1935 deze buurtindeling nauwkeurig in acht werd genomen. Jan en Nolda woonden ten zuiden van het kanaal (nu Drieterskuil). Ook het aanzeggen van de 'rozenkrans bij ten volle- of

ten halve bediening en overlijden' gebeurde stipt langs deze 'grenzen'.

Zoals ik al zei, over de echte mèrt praat ik niet, wel een en ander over de randen ervan en wat wetenswaardigheden over de directe omgeving. Ik heb geen zin allerhande gegevens hierover op te zoeken, maar ik schrijf op wat me invalt en zal daarom wel wat vergeten. Trouwens, als ik me niet beperk, wordt het artikel veel te lang. Bedoeling is dat de lezers, met name de dames zeggen "och jee, dè weet ik nog" of "dè heb ik ons moeder vruger heure zeggen!" Beginnen doe ik bij Jan de Smid op de hoek van de Molenstraat: 'Hoef – en Kachelsmederij J.P. van den Heuvel' stond er op de gevel. Jan zat met zijn Mina, beiden gewassen en verschoond, zondags in de zomer op de stoep te buurten met wandelaars. Lang niet zoveel als heden ten dage, maar een praatje kon er zeker gehouden worden. Jan, een flinke, brede manskerel met aan een fluwelen lint een antiek zakhorloge op zijn omvangrijke buik en Mina een tener, frêle klein vrouwtje. De smid maakte graag grapjes met de opgroeiende jeugd. Zelf hadden ze één dochter, Mientje genaamd. Jan zat er warmpjes bij en zei altijd heel trots: "Ons Mientje is van onder tot boven met goud behangen". Later heeft Karelkje Kerkhof er een groentewinkel gedreven.

Langs de smid woonde Huub van Coolwijk, de 'Heerenkapper'. Hij kwam uit 's-Hertogenbosch en was fervent aanhanger van B.V.V. Heel het voetbalgebeuren werd uitreure behandeld tijdens het knippen en scheren. Het inzepen duurde daarom soms erg lang als hij de tactiek van B.V.V. aan het uitleggen was. Voor een bezoek aan de kapper werd niet vooraf een afspraak gemaakt, want het bepraten van het dorpse tijdens het wachten was net zo belangrijk als een opgekapt hoofd. Ik zie hem nog de 'schars' aanzetten en wetten. Zijn vrouw noemden we altijd 'juffrouw Coolwijk' (het tussenzetsel 'van' werd nooit gebruikt, haar meisjesnaam was Mandemakers, haar voornaam weet ik niet). Ook zij hadden één dochter: Ria. Juffrouw Coolwijk wandelde meermalen per dag op de mèrt of

omgeving met haar poes, die ze als een hond aan een riempje uitliet. Aangelijnd klom het beestje ooit in een boom, althans voor zover haar baasje het riempje vierde.

Ik denk dat ik te uitvoerig word, dus ga ik verkort verder.

De frietzaak was er niet, trouwens friet bestond niet. Ter plaatse was de toegang tot het brouwerijgedeelte van De Zwaan van Toon Somers. Voorheen zat in de Zwaan o.a. J.J.C. Gordijn en Hein van Overbeek. Niet onvermeld laat ik dat mijn opa, Cornelis van de Loo, beter bekend als Van Dam, de bierkaar reed voor Toon Somers. Ik vermeld verder de houten paal met bovenop een fraaie namaakzwaan vóór het imposante hotel-restaurant. Weten jullie het nog?

Omdat de Oirschotse Mie óók een bezienswaardige (voor)gevel heeft, vernoem ik haar terloops, nu zij daar ‘freet’ met haar korf eieren opzij staat te pronken. Mie was getrouwd met Basje Voerman en zij verkocht ook buiten Oirschot op mèrten haar eieren voor 2½ cent, ene ‘lap’ zeiden ze toen. Er waren wel gebutste en geklutste eieren; die kostten één cent meer, want het butsen moest ook betaald worden, zei Mie. Ge begrijpt, dat was een geintje, voor 1 cent minder was je de koopman.

Over Willeke en zoon Jan Mercx met twee zouaven in de familie heb ik al ooit verteld. Dan naar ‘het Hoedje’, ooit herberg geweest, dat voerde ook een tijdje de naam ‘het Gareel’. (Zie de steen in de voorgevel.) Vroeger waren er twee voordeuren. In dit pand hebben Jan en Coop Rommel gewoond, geen familie van de bekende Duitse veldmaarschalk, want hun eigenlijke naam was Van Hout. Toen deze gebroeders op de Eindhovensedijk boerden, droegen hun paarden bellen, rommels genoemd. Van ver kon men het span horen aankomen. “Daar komt de Rommel weer aan” was het gezegde. Mijn oom Bert van Dam (v.d.Loo) met mijn tante Drika hebben er gehuisd na hun bakkerij op de hoek Kanaalstraat/Rijkesluisstraat van de hand te hebben gedaan. Wie kan mij iets vertellen over een zekere Helsloot, die er ook gewoond schijnt te hebben? Ge weet: ik houd den hond vast als ge aankomt om erover te praten!

Dan krijgen we Sjo van der Steen, altijd ‘vrouw van der Steen’ genoemd. Hier dus het onderscheid om te komen van Den Bosch , zoals juffrouw Coolwijk, en de afkomst van het platteland, namelijk Reusel van vrouw Sjo van der Steen! Bij hun moeder inwonend waren Mia en Anna, bij velen bekend vanwege de winkelbediening met grutterswaren en koloniale waren. De jongens Hendrik en Simon hebben in Oirschot een vooraanstaande rol gespeeld. Het pand zou geheten hebben ‘het Lam Gods’.

‘De Wildeman’ komt aan bod. Over huisarts dr. Mandus Guljé, die daar gewoond heeft, heb ik al eerder enige bijzondere voorvallen verteld in Van Den Herd. Zoek het maar op, b.v. in onze heemkamer. Naderhand is het een Edah-winkel geweest (Piet Zeeuwen chef) en er woonde (en handelde als superchef) Kees van Leuven, wiens voorvader Lauwrentius heette.

Buurman was de Bazar van Jules Geerlings-Pollaert en daarna van zoon Charles (en Thea Geerlings-v.d.Wal). Vóór Jules hield er Bert Phillippart winkel en zelf was hij wat men toen noemde, snijer. Nog eerder was er gevestigd N.V. de Oirschotse Stoelenfabriek met als directeuren achtereenvolgens J.J.Beliën en A.P.B.Schilte. Maar dat is vóór mijn tijd. In 1921 brandde de fabriek af. In de muur is de enige houten naamsaanduiding te zien: ‘huis ’t haert’.

We komen dan bij café Toon en daarvoor Tinus Megens. Zij waren ook expediteur. Tinus kon sakkerdies vloeken als het paard niet vlot achteruit in de burries wilde. Vóór Tinus Megens huisde er wethouder (ooit genaamd ‘schepen’) A.A. van Heumen. Velen onzer zullen nog weten dat bij een hevige storm een zware oude boom, die opzij van het huis stond, op het pand gevallen is. Precies weet ik de datum niet, circa 1935.

Ik steek denkbeeldig de straat over, naar de westkant van de mèrt om die gevelkant onder de loep te nemen. Ik begin maar bij Kees, Jan en Marie de Rooy, alhoewel dat wellicht Koestraat geheten zal hebben. Langs de Laenen’s had je de herberg van Gijs en Marie de Rooy. Ik herinner me Gijs met een krijgshaftige, minder verzorgde, indrukwekkende snor, een soort handveger onder zijn neus! Hun

herberg had de middeleeuwen gekend, denk ik. Veel later was daar in totale nieuwbouw Roefs & Co gevestigd.

Waar nu Van de Oetelaar huist (nr. 11) zat in mijn allerjongste jaren de juwelier Frans van Heck, die getrouwd was met Everdina Princée. Frans is ook kassier geweest van de Boerenleenbank. Naderhand werd dat pand bewoond door Gerard van Kempen, die getrouwd was met Marie van Vroonhoven. Toos v.d.Oever was hun pleegdochter. Gerard is enige jaren eigenaar geweest van stoelenfabriek Gebrs.Teurlincx. Nummer 11 is eveneens huizing geweest van tandarts Hoijing uit Boxtel.

We arriveren bij waar nu slagerij Cas Smits is, voorheen Willem en Marie (van) Kolle(nburg), die daar een kruidenierswinkel en (met verplicht aparte ingang) slijterij (nr. 12a) uitbaatten. Hun enig kind, Mr.Pieter van Kollenburg, is alom bekend, alleen al door de stichting met zijn naam. Pieter heeft veel betekend in Oirschot en door zijn 'fundatie' feitelijk nog steeds. Willem is bekend om zijn gevatte rijmversjes, die hij o.a. onder het pseudoniem 'Driekske van 't Legend' in Streekbelangen publiceerde. Het pand (nr.12) heet 'De Witte Leeuw' aldus het uithangbord. Harry van de Velden heeft daar ook zijn winkelbedrijf uitgevoerd. Ik herinner me dat er een reclameplaat buiten hing voor 'Vollenhovense Stout'. Erg straf bier dus.

We naderen het grote pand waar nu de Etos in zit (13) met op de verdieping de Jo-Jo's, zijnde de schilder van Oirschotse taferelen en zijn eega: Latour-Wagemans. Janus Tret, in leven burgemeester van Oirschot, woonde er, en kunstschilders die de forse Jo voorgingen: Bernard Moonen en Antoon Kruijssen met zijn Franse madam. Het gezin van Frans van Cuyck heeft er vertoefd nadat hun huizing aan de Bestseweg door oorlogsgeweld was afgebrand. 't Is ook een Edah-winkel geweest; het voornaamste heb ik gehad, denk ik. Dan café 'Oud Brabant' (nr.14). Het is mij bekend dat Emiel Joannes er woonde en de herberg bestierde. Emiel was een Belg en getrouwd met Hanneke van Kempen. Ik weet dat zoon Kees als bezienswaardigheid paradeerde in Belgisch militair uniform. Hij was als Belg verplicht te dienen in het leger van Leopold III en had

speciaal verlof om die fraaie kledij in Nederland te dragen. Vader Emiel met de kinderen Marietje, Lenie, Mientje en Kees zijn later allemaal tegelijk genaturaliseerd. Vermeld zij dat deze herberg het clubhuis was van ‘De Lustige Wielrijders H.U.P.(houdt uw pedaal)’. Het café was ook veel jaren het tehuis van gilde St. Sebastiaan en er lag een grote gildentuin achter het pand, doorlopend tot achter de Koestraat. Van brouwer Louis de Kroon weet ik nog dat vóór Emiel ene Willem Verspeek en ene Gerard Westerlaken (uit Rosmalen) de tap bedienden. Verspeek heeft een groot schilderij gepenseeld, voorstellende Cambrinus, de god van het bier. Het hangt nu, denk ik, in de ontvangkamer van bierbrouwerij De Kroon. Boven de deur op het zogenaamde kalf (= de bovenste dwarslat van de deurstijl) in de veranda heeft lange tijd ‘Sociëteit’ gestaan. Ik denk dat ik nog een ansichtkaart heb, waarop dit te zien is.

Langs ‘Oud Brabant’ draait nu ‘Den Bonten Osch’ als café voor vooral jeugdigen. In onze tijd was het winkel en bedrijf in spullen die betrekking hadden op een koperslagerij, annex werkzaamheden op het gebied van zink-, gas- en waterwerken, uitgevoerd door Piet Wagemans en zijn broer Gabriël, die niet goed uit zijn woorden kon komen. Piet was duivenmelker en werd ook wel Piet Braoi genoemd omdat hij allerlei materiaal vakkundig aaneen kon fabriceren. Piet was tevens een secure rentmeester bij het gilde St. Sebastiaan en hij was secretaris bij duiven-club ‘Over Berg en Dal’. Hij zal het te druk gehad hebben om er een vrouw op na te houden. Als Piet uit het café thuiskwam zei zijn zus Mina wel eens “Piet, ge bent zat”. “Nee”, was zijn antwoord “Mina, ik zit vol”! De broers Simon, Janus en Kees Wagemans traptten er wel in (om het eens op volkse wijze te zeggen). Ik herinner me moederke Wagemans, men noemde haar Sjo Braoi en zij droeg altijd een speciaal mooi zwart mutsje met strikjes en lintjes, zoals regentes of koningin Emma dat droeg. Vóór hen moet er ene Obbens uit Tilburg gewoond hebben, die in de wandeling Kobuske de Pellewever werd genoemd. Volgens mij is pellengoed een soort linnen weefsel.

IJs- en chocoladesalon is het nieuwste op de Mèrt (nr. 16). Voorheen (maar het is helemaal verbouwd) woonde er snijer Martinus Jansen, die uit Best kwam. Tinus was mijn oom Antoon van der Steen opgevolgd als hopman van het gilde St. Sebastiaan. De benaming 'hoofdman' was toen nog niet in zwang. Tinus was een 'heet èndje' en kon kwaad worden als hij zijn zin niet kreeg. Hij was dan volgens de volksmond 'mi ginne riek te voere'. Volgens overlevering heeft hij eens de (gilde-log-)boeken naar zijn tegenstander gegooid aan de stamtafel bij Princée. Zand erover. Zoon Jèntje Jansen volgde vader op als kleermaker. Mijn nicht Miet van Dam (van de Loo) was zijn vrouw.

Op nr. 17 nu een juwelier, maar heel vroeger (vóór mijn tijd) had er Mariej van Genuchten, die getrouwd was met Bernard Goossens uit Hoogeloon (vandaar de bijnaam Pancratus) een kruidenierswinkel. Er stond op het houten kalf van de voordeur HAKA, een afkorting van Handelskamer. Er is ook sprake geweest van een weduwe A.A.Notten. Mariej en Bernard gingen in de Molenstraat bouwen (nr. 24) en Henk Vernooij nam de HAKA-winkel over. Daarna deed Piet van Boxtel (overbekend in het Oirschotse en erg actief in de gemeenschap) zijn intrede. Die heeft er jaaaaaren geboerd en ik denk 'goed geboerd', in het begin als winkelier en later als caféhouder op zowel nr. 17 als 18. Het pand, genaamd 'De Gevel', was enige tijd eigendom van de Commanditaire Vennootschap 'Fa. Erven & Co', als ik het wel heb.

Huisnummer 18 is nu 'De Drie Croonen' en dit zou betrekking hebben op drie gebroeders Croonenburg, die daar in het verre verleden de scepter zwaaiden als kastelein. Omstreeks 1860/70 was er ene Hendrik van den Biggelaar (Driek's vrouw heette Martijntje) logementhouder en hij, samen met drie overgebleven broeders, hebben het Bastiaansgilde weer op poten gezet en uitgebouwd. Ge ziet: de guld speelt in mijn leven een voorname rol en waar het hart vol van is, loopt de mond van over.

In welke volgorde weet ik niet, maar op nummer 18 zouden Antje Verhoeven (als winkelierster en caféhoudster) alsmede café Wouters er domicilie gehad hebben. Dat laatste heb ik van horen zeggen. Op

nr. 18 heeft verder gewoond en geleefd Frans de Kok met zijn Mientje van Kollenburg. Frans was van zijn stiel schrijnwerker, ik meen in de Heistraat in de werkplaats van later Peter Smetsers. Op ambachtelijke wijze maakte Frans mooi, veelal klein huisraad totdat hij getroffen werd door een 'beslag'. Ondanks zijn kwaal heeft hij zich later verdienstelijk gemaakt door voor de gemeente op het kantongerecht schrijfwerk te verrichten. Tot voor kort werd gebruik gemaakt van zijn pennenvruchten, want hij had een prachtig, duidelijk handschrift. Vanwege zijn reuma kreeg hij een speciaal voor hem gemaakte Oirschotse stoel, die iets hoger was dan gebruikelijk. Dit erfstuk wordt als een schat in de familie bewaard en gekoesterd, hopelijk niet voor hetzelfde doel.

De 'Prins van Oranje' op nr. 19 is een zeer voornaam hotel en café/restaurant geweest, de Zwaan naar de kroon stekend en veelzijdig bekend. De familie Princée heeft jaren reizigers, kooplieden, passanten, maar vooral ook verenigingen het naar de zin gemaakt. Ja, zelfs door hun vriendelijke omgang en niet te vergeten voortreffelijke spijzen en dranken verwend. Het was een hard gelag toen het gelag van Princée uitviel: er waren geen opvolgers. Op nummer 20, in 'De Fransen Hoet', was een slagerij gevestigd. Later enige jaren een slijterij, uitgebaat door juffrouw (Tiny) Princée. Zij was de rechterhand van Theo Princée, die een echte handelman was en een kantoor en woonhuis had in Amsterdam. Dan was er nog Harry, de man achter den toog, waarop een zeldzaam mooie bierpomp stond. Verder was er Pieta Princée, die paard reed. Zij viel op door haar amazonezit, iets heel bijzonders in Oirschot. Ik had er toen geen benul van waarom zij niet gewoon op het paard ging zitten, die kennis kwam pas later tot mij! Nu heeft wat voorheen de slijterij was, bierbrouwer Louis de Kroon laten verbouwen tot een woonhuis.

Ik zou nog moeten vernoemen: langs het oude raadhuis het uitgestrekte gedoentje van eertijds de dames Marietje, Wies, Sjaantje, Anna en Pieta van den Boomen (waarbij ook enige tijd broer Jan!!). Toen heette het 'St. Marten', nu 'De Burgemeester' als ik het goed gezien heb.

Volledigheidshalve aantippen aan de andere kant van de mèrt met Cornilliske van Haaren en daarna Janus, de zoon. Later Gerrit Elshof en verder schrijf ik het niet op, want dat is bekend. De slijterij van juffrouw Hermans heeft enige jaren verblijfplaats gehad tussen ‘de Beurs’ en het huis van Bertje Smetsers, die met zijn gezin op de hoek langs De Vocht woonde. Vóór Bert zat op die hoek Daan van Kalken, de ornamenten-maker. Blijkens een groot uithangbord was hij Hofleverancier.

Aan de beurt komt de familie De Vocht: een deftige familie, dat wel, maar meelevend met alle Oirschottenaren. Ik weet er te weinig van, maar had gedacht Sjef Smetsers uit Vessem te vragen hierover voor ons een artikeltje te schrijven (dat beleefd verzoek doe ik bij deze). Ik heb gehoord dat de kinderen van Bertje Smetsers met Sinterklaas speelgoed kregen van de dames (en heren) De Vocht. Klopt dat? Trouwens de familie deed veel voor de armen. Je mocht een briefje in de brievenbus duwen (binnenkomen was er niet bij, daarvoor was men te voorzichtig) met daarop een verzoek om bijstand. Hierover doet een verhaaltje de ronde: op een oud kalenderblad stond aan de achterkant geschreven met hanenpoten ‘Alsjeblieft overgordijnen; de oude zijn totaal versleten en een paar lange onderbroeken voor onze Janus want het is schand als er niks vur-hangt. Dankoewel.’

Vrouw..... Tot zover.

Zeg Sjef, schrijf er iets bij over bakker Piet en daarna Jan den Ouden als ge toch bezig bent. Daarover is door jou wel iets zinnig te zeggen. Door mij overigens ook een klein mopje: Jan Foole, de schoenmaker, ging ’s zondags met buurtgenoten naar de ‘leste’ mis. Jan had de soms vervelende gewoonte kritisch naar de stappers van de mede-voortschrijdenden te kijken. Een van de buurtgenoten ergerde zich daar al lang aan en liet zich ten langen leste tegen Jan ontvallen “doe dè nâ nie, ge kêkt bij Piet den Ouden toch ôk nie na zunne mik!”

Het verhaal van de bewoners langs de wanden van de Mèrt is langdradig geworden. Ik hoop dat bij velen heel wat herinneringen naar boven zijn gekomen. Er zullen onvolkomenheden instaan maar

ik denk maar zo: degene die niets van zich laten horen kunnen ook niets vergeten!

Nu in beknopte vorm een kleinigheid over het marktplein, maar eigenlijk kan het niet in weinig woorden. Ik ga er van uit dat anderen veel vertellen over datgene wat zich OP de mèrt heeft afgespeeld. Als eerste wil ik een detail vermelden dat weinigen weten, namelijk een bijzonderheid over de ster, het kompas op de plaats waar de kiosk heeft gestaan. De sterren bestaan uit zwarte basaltstenen van vulkanische aard en dus poreus. De uiterste punt van één ster bestaat echter uit een tiental blauwe keien, die glanzend en glimmend zijn. Lang heb ik gedacht dat tijdens het leggen men enkele basaltkeien tekort kwam en omdat er niet direct meer beschikbaar waren, de keienleggers er maar een paar van een andere soort tussen gefrot hebben. Niets is minder waar: de ster met in de top het blauwe schijnsel wijst het noorden aan. Curieus hè!

Nu iets over de kiosk. Wethouder Van Heumen was destijds erg tegen het oprichten van die kiosk met de ronde lindjes. Er zou maar tegen ‘gepist’ worden en dan zou het binnen de kortste keren verrotten. Een beetje had hij wel gelijk: ze werden niet alleen bepiest door Jan en Alleman, maar Gijs de Rooy had er een handje van om ‘s morgens de pot leeg te gooien tegen de jonge boompjes. Er stonden op de mèrt wel twee pisbakken, krullen genaamd, maar die stonden teveel aan de kant en bij hoge nood wellicht niet op tijd bereikbaar.

Dan denk ik aan het vrouwvolk! Oei joi! Ik weet uit verhalen dat de dames, gaande naar de kerk en komende uit het achterland, hier en daar langs het karrenspoor neerhurkten om van de overlast af te komen. Maar waar in het dorp? Misschien langs de winkel van koster Piet Stans achter de kerk. Het schijnt daar nooit fris geroken te hebben.

Nog even terugkomend op de plasacties: als met het politie-uur de cafés leegliepen, liepen de mannen leeg rond de kiosk! Ik zal er trouwens ook wel ooit aan meegedaan hebben. Genoeg over het natte, ik ga verder met droge stof.

Graag had ik nog geschreven over ‘ bomen omgezaagd’ en over de explosie van Canadese tankgranaten met een omgekomen jongetje in het najaar van 1944. Als ik meer gegevens heb hoop ik dat t.z.t. op papier te zetten.

Wat ik nu niet wil nalaten te vereeuwigen is het volgende over ons heemlid, de markante Nico Jansen. In het jubeljaar 1980 heeft hij, als gemeenteraadslid denk ik, ervoor gezorgd dat vóór ‘De Beurs’ zes dubbelbloeiende, niet vruchtdragende kastanjes werden geplant, naar ik meen met witte bloesem. Nico is deskundig op dat gebied en het college willigde dat voorstel graag in. Later bleek dat één boom, het dichtst tegen de kerk aan, wèl vruchten ging dragen. Dat was dus een valse, maar daarin had Nico niet de hand gehad.

Tenslotte: bij en op de mèrt stonden in mijn tijd drie waterpompen: de huidige vóór het raadhuis, een dorpspomp op een stenen sokkel tegen-over Sjo van der Steen en eentje bij Huub van Coolwijk tegen de straat aan. De pomp tegen het kantongerecht tel ik niet mee, maar vernoem deze wel. Ik heb er nog een foto van. Er was dus water genoeg voor-handen.

Met deze bijzondere dorpskenmerken – de waterpompen – eindig ik. Dus tòch nog met nattighè!!!

Theo van de Loo

Tijdens de dagen der IJsheiligen 2009.

WELKOM OP HIO!

Tentoonstelling Handel Industrie Oirschot

Het is bijna 50 jaar geleden dat in Streekbelangen, twaalfde jaargang, No. 2, gedateerd 24 oktober 1959, te lezen staat: 'HIO Oirschot wordt vrijdag 23 oktober 1959, 's avonds om half zeven, door Oirschots burgemeester, tevens erevoorzitter HIO, officieel geopend. Dan zal Oirschot en omgeving eindelijk kennis kunnen maken met het veelbeschreven woord HIO'. Gezien de datering lijkt dit een wat verlate berichtgeving. Ook het openingstijdstip van 6.30 uur in het programma doet enigszins vreemd aan. Het zijn echter kleine smetjes op een evenement dat als zeer geslaagd de geschiedenis in is gegaan.

Om de driedaagse feestelijkheden rond de 15e bevrijdingsherdenking in 1959 extra luister bij te zetten sloegen VVV, handel en industrie de handen ineen en organiseerden een grote tentoonstelling op 'het schoonste marktplein van Brabant'. Een comité, met daarin o.a. Piet Meeuwis Sr., Wim Thielen, Piet Zeeuwen en Cees van Overdijk sr., ging voortvarend aan de slag en wisten al snel burgemeester Steger te strikken voor het erevoorzitterschap.

Het doel van deze tentoonstelling was 'een beeld geven van wat er in Oirschot leeft en werkt en wat deze plaats zoal te bieden heeft'. De opzet was een groot succes en de inschrijvingen overtroffen ver de verwachtingen. Er kwamen drie grote tenten op de markt te staan, waarin 45 exposanten zich konden presenteren.

De Oirschotse stoelen- en meubelindustrie was bijna volledig vertegenwoordigd in een gezamenlijke stand van 120 m². Daar was het monument van de Oirschotse meubelindustrie ‘een stoel, die gerust genoemd kan worden: de grootste stoel ter wereld!’ de grote publiekstrekker. De handel liet zich eveneens niet onbetuigd en kwam met de nieuwste elektrische apparaten en de modernste televisies.

Naast aan het zakelijke was er ook aan het vermakelijke gedacht. In het amusementsgedeelte kon men na de tocht langs de diverse stands elke avond tot 1.00 uur terecht om te luisteren en te kijken naar diverse artiesten, zoals de televisieartiest Nico van Schoonenberg en The Hawaiian Melody Strings o.l.v. Giel Geerlings. ‘Aangenaam verpozen’ met een lekker glas gerstenat kon ook. De leuze uit die tijd ‘Het bier is weer best’ ademt de knusse sfeer van de jaren vijftig, echter in Oirschot ging het er niet zo knus aan toe. Piet van Boxtel exploiteerde namelijk de consumptiehal en, u raadt het al, daar werd

in de

HIO

consumptiehal

**wordt uw amusement
verzorgd door :**

- ☆ De televisieartiest **Nico van Schoonenberg** op vrijdag-, zondag- en maandagavond
- ☆ Op zaterdagavond door een uitstekend amusementsorkest
- ☆ Op zondagmiddag door : **The Hawaiian Melody Strings** o.l.v. Giel Geerlings

**ELKE AVOND GEOPEND TOT
EEN UUR.**

P. van Boxtel

Heineken's bier geschonken. Dat strookte niet met de ideeën van de plaatselijke bierbrouwer. Het gevolg was dat de Kroon's bierbrouwerij zich terugtrok van de HIO en in een paginagrote advertentie in Streekbelangen liet weten dat de Kroon ‘het oudste Oirschots bedrijf is dat al sinds eeuwen overging van vader op zoon en dat de Kroon's bier ook 'n prima produkt is, dat zelfs de hoogste onderscheiding behaalde in Parijs en Dortmund’. Theo van de Loo memoreert: “De familie De Kroon uit de Koestraat heeft toen veel blijken gekregen van personen die het ook misplaatst vonden,

want 't ging immers over de Oirschotse industrie. Ik herinner me nog een brief (of kaart) van de oude Jan Verhouden, die toen woonde met zijn vrouw achter café de Woudgalm”.

Het was de bedoeling om de tien jaar een soortgelijk evenement te organiseren en inderdaad in 1969 werd er opnieuw een HIO georganiseerd. Nu niet in het najaar in het kader van de bevrijdingsfeesten, maar in het voorjaar. Dat was meteen ook de laatste keer en zo heeft Oirschot slechts twee keer kennis kunnen maken met het veelbeschreven woord HIO.

Ans Verhouden-Vermeulen

Info: Streekbelangen september/oktober 1959, april/mei 1969

DE RONDE LINDJES EN DE KIOSK

Alweer 50 jaar geleden is het, dat ze sneuvelden. Onze bekende ronde lindjes met in hun midden de vaste muziekkiosk op de zuidwesthoek van de markt. Gekleurde keien geven nog de plaats aan waar ze eertijds gestaan hebben, en om met een bekend teeveeprogramma te spreken: ‘Gelukkig hebben we de foto’s nog’. Die lindeboompjes waren zeker van een eerbiedwaardige leeftijd. Op een oude tekening van begin 17^e eeuw zien we ze al staan. Afgaande op die tekening, waar het huizenblok met de Zwaan nog niet opstaat, moeten ze eerder zijn geplant dan dat huizenblok gebouwd. In het midden van de kring van bomen staat een boom die een heel eind boven de rest uitsteekt. Ook in de Franse tijd (1794 –1813) stak die middelste boom zijn kroon hoog boven de anderen uit. Zou dat misschien de lindeboom zijn waarvan volgens de archieven in januari 1743 besloten werd om *in het openbaar aan te besteden om hem te ondersteunen met palen en platen, zoals hij tot nu toe ondersteund is geweest tot conservatie van die linde.*

En in mei 1768 staat er een besluit opgetekend om de palen, banken enz. onder de ronde linde op de markt staande, geheel te vernieuwen en hetzelfde publiek en voor alleman aan te besteden. Afgaande op het woord **ronde** ga ik er vanuit dat hiermee ook de ‘lindjes’ bedoeld zijn. Er stonden toen dus palen en ook al banken onder.

Wanneer die grote boom in het midden omgewaaid of gekapt is, is niet bekend. In 1847 stond hij er in ieder geval nog, getuige de volgende notitie in de archieven van gilde Sebastiaan: *:Voor rekening van gilde Sebastiaan en met toestemming van het gemeentebestuur is aanbesteed aan Jac. Baayens en Hendrik Meyers om onder de ronde lindeboompjes op de markt te maken 8 **nieuwe** banken en een ronde leuningbank om de middelste boom volgens hier geannexeerde tekening.voor de som van f40 ,-.*

Rond 1893 schijnt de boom echter weg te zijn; vermoedelijk omgewaaid. Immers toen werd er enkele malen een verzoek gedaan

bij de gemeente om een kiosk te mogen bouwen in het midden van de ronde lindes.

Eind 1902 of begin 1903 stelde burgemeester Breton van Lith in een vergadering voor om de banken tussen de bomen van de ronde lindes te doen herstellen voor het aanstaande feest van de harmonie, maar wethouder Van Heumen achtte dit onnodig. Beter vond hij het om het volgende jaar nieuwe te plaatsen. Het voorstel werd verworpen, waarop de burgemeester verklaarde dat hij de banken toch zou laten herstellen “en”, voegde hij er aan toe, “*dat het niet aangaat op zulke wijze te worden tegengewerkt en dat is het doel van de heer Van Heumen*”. Waarop Van Heumen: “*Integendeel burgemeester. Ik heb u steeds de hand boven het hoofd gehouden, maar ik word immer door u tegengewerkt*”. Van Heumen ging zo nog een tijdje door, dat hij zich niet zou laten gebruiken als een wassen pop, dat de burgemeester eerst maar eens die puntdraad om de kiosk weg moest doen, (waarmee misschien wel ‘pikkerdraad’ bedoeld werd) enz. enz.

Het was mei 1903 toen de voorzitter van de harmonie, Beliën, in een vergadering van de harmonie voorstelde bij de gemeenteraad een verzoek in te dienen om een kiosk te mogen oprichten onder de ronde lindes. Dit ter gelegenheid van hun 60-jarig bestaan.

Diezelfde maand al kwam het verzoek in de gemeenteraadsvergadering aan de orde. Toen de burgemeester vroeg of iemand hierover het woord verlangde brak de discussie los tussen voor- en tegenstanders en de felste tegenstander was Van Heumen. Dat hij geen fan was van de harmonie en bovendien hij en de burgemeester geen (politieke) vrienden waren, blijkt overduidelijk. Het ging er heftig aan toe. En de secretaris zat er bij, hij luisterde en noteerde ijverig de hele discussie.

Toch blijkt dat op het eind van het debat het voorstel werd aangenomen. Alleen Van Heumen verklaarde tegen te stemmen. Bedenk daarbij wel dat de kiosk zo ongeveer recht voor zijn deur kwam te staan. Misschien is hij bang geweest voor alle drukte en herrie.

De goedkeuring ging wel vergezeld van enkele voorwaarden:

1. De kiosk wordt geplaatst door de harmonie, volgens een door B en W goed te keuren bestek en ze zorgt ook voor het onderhoud. Bij niet behoorlijk onderhoud is de gemeente onvoorwaardelijk bevoegd te besluiten dat het gebouw zal worden geamoveerd.
2. De kiosk wordt eigendom van de gemeente.
3. Ze is uitsluitend voor gebruik door de harmonie.

Dezelfde maand nog kwam de vergunning voor de bouw van de kiosk binnen bij de harmonie. J. Priem werd gevraagd voor een plan en een begroting. Het blijkt dat de gemeente bijna niets aan de bouw heeft hoeven te betalen, want verschillende leden boden aan om voor de nodige materialen te zorgen, zoals enkele leden die voor de palen zorgden, iemand voor de eikenhouten trap, anderen gaven zich op om gratis materiaal te vervoeren. Weer anderen schreven in voor de verf, het ijzerwerk of het hout. Enkele leden stelden zich beschikbaar om een dag te komen werken, waarop een ander lid prompt een rondje aanbod voor die werkers. Sommige hulp werd aangeboden in de vorm van een geldelijke bijdrage enz. enz. Alleen voor de leien op het dak had men geen geldschiet, maar dat materiaal wist directeur Somers los te krijgen van een vertegenwoordiger van een leienfabriek die regelmatig bij hem logeerde. De bekende dorpsomroeper Jantje van Esch legde er de leien gratis op. En toen de harmonie haar 60-jarig bestaansfeest vierde was de kiosk gebruiksklaar. Het was 24 augustus 1903.

Waarschijnlijk zijn bij de bouw van de kiosk wel de bankjes verdwenen.

Vijftig jaar later, zo rond 1953 gonsde het in Oirschot van de geruchten dat de markt gerenoveerd zou worden en dat daarbij de ronde lindjes omgekapt zouden worden en de kiosk afgebroken. In Streekbelangen van 8 augustus nam iemand al in dichtvorm een voorschot op de mogelijke plannen.

Ik hörde dè de ronde lindjes
Zoude worre umgedôn.
Weette zij nie, die dè willen

Wètter löllick is of skôn.

Rond den torre liggen keikes.
Na zen we van dieje stobber af.
'kgleuf dè w'op de mèrt na kloar zen
ès na die andere pomp nog gaf.

Dit versje is niet ondertekend, maar ik heb zo'n donkerbruin vermoeden dat - aan de stijl te zien - Driekske van 't Legènd de schrijver is.

Helaas bleek dat het niet alleen geruchten waren, maar echte plannen. Van verschillende zijden kwamen er protesten uit de bevolking, want tegelijk met de ronde lindjes en de kiosk zouden ook kastanjabomen voor de bijl gaan en zou de markt verhard worden. Maar helaas!

Op 12 mei 1957 heeft de harmonie haar laatste concert op de kiosk gegeven. En in februari 1958 gingen de lindjes en een stel kastanjabomen letterlijk voor de bijl en daarna kwam de kiosk aan de beurt en werd de markt op de schop genomen. Een gemeenteraadslid heeft, halverwege het kapproces, nog geprobeerd de nog niet gerooide kastanjabomen te behoeden, maar het mocht niet baten. Volgens geraadpleegde deskundigen waren vele bomen rot en het plan was eenmaal goedgekeurd.

Alleen aan de buitenrand van de markt zijn bomen blijven staan en aan de binnenrand werden nieuwe lindebomen geplant. Wat de kiosk betreft zijn er nog even wensen kenbaar gemaakt om weer een vaste kiosk te plaatsen, maar de reactie daarop is bekend. En in augustus 1958 stond er een verplaatsbare kiosk op de markt, waar de harmonie met haar 115-jarig bestaan op speelde. Wat gebleven is? : de herinnering, de gekleurde stenen in het plaveisel en ... gelukkig hebben we ook de foto's nog.

Cl. van Esch-van Hout

Inf.: Resolutieboeken Oirschot
Notulen gemeenteraadsvergaderingen
Oog op Oirschot
Archief Gilde Sebastiaan

JEREMIADE DER GEVELDE BOMEN

Over Oirschot mart hangt straks de leegte
van een pas gebouwd, verlaten huis.

Nee, we treuren niet alleen om de goede oude bomen
die zoveel eeuwen, zoveel dromen
van stil geluk en luide vreugd
omwuifden met hun wijze takken in lichte jeugd.

Nee, wij treuren niet alleen om hen- o. goede vrienden
die men - sterk nog – terzijde wierp, oudgedienden-
doch om de oneer aan ons voorgeslacht,
die van deez oude bomen als kinderen had verwacht.

De wijdse bloei, die sieren zou Oirschots rijke hart,
Brabants schoonste wit en grien getooide mart.

Neen, wij treuren niet alleen om de goede oude bomen,
doch meer dat we nooit meer onder deez' bloesemweelde
zullen dromen.

G. de Kroon

Streekbelangen 29 maart 1958